

УДК 330.1:005.332.4

Л. І. ПРОНКІНА

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства
та економічної теорії Харківського
торговельно-економічного інституту
Київського національного
торговельно-економічного університету,
академік НЕА України, Харків
pronkinalora@gmail.com

О. М. ГАВРИШ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та економічної теорії Харківського
торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-
економічного університету, Харків
d_v_s_45@ukr.net

ЯКІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ТА ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито зміст та головні характеристики якості як економічної категорії. Обґрунтовано взаємозв'язок якості і конкурентоспроможності національної економіки. Досліджено трансформацію домінуючих характеристик якості відповідно до змін концептуальних підходів до конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: якість, конкурентоспроможність національної економіки, домінуючі характеристики якості, концепції конкурентоспроможності національної економіки, конкурентні переваги.

JEL Classification: D2.

Постановка проблеми. Високий рівень конкурентоспроможності національної економіки є фундаментальною умовою інтеграції України у глобаль-

ний економічний простір як рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Забезпечення глобальної конкурентоспроможності виступає і метою, і основою економічного розвитку країни на інноваційній основі, спрямованого на зростання суспільного добробуту.

Економічним категоріям якості і конкурентоспроможності притаманний змістовний взаємозв'язок як властивостям об'єкта, процесу, діяльності, що забезпечують певний рівень задоволення потреб — виробничих, споживчих, соціальних тощо. У зв'язку з цим обґрунтування теоретичних засад підвищення конкурентоспроможності національної економіки повинно базуватися на аналізі її якісних критеріїв та чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу чинників конкурентоспроможності присвячено праці Р. Буряк [1], Ю. Воржакової, Л. Довгань [2], В. Гоменюк [3], В. Кривешко, П. Сідун [4], К. Назирова [5; 6] та ще багатьох українських і зарубіжних вчених. Роль якості у забезпеченні конкурентоспроможності розкрито у працях Н. Богацької, А. Козир [7], С. Кісь, Г. Кісь, М. Мельницького [8], А. Малюти [9], О. Пономарьової [10] та ін. Але, як правило, дослідники обмежуються аналізом впливу якості продукції на її конкурентоспроможність або розглядають взаємозв'язок якості і конкурентоспроможності на рівні підприємств, залишаючи поза увагою його макроекономічні критерії та чинники.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування якісних критеріїв та чинників формування й реалізації конкурентних переваг національної економіки на методологічній основі концепцій її конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Якість є однією із базових властивостей товарів, послуг, діяльності, процесів, відносин тощо, зміст якої є багатограним, що обумовлює наявність різних підходів до його визначення та характеристики складових.

Зміст якості як економічної категорії має такі головні взаємопов'язані характеристики:

– *об'єктні*: у світлі споживчого підходу якість об'єкта (товару, послуги) — це ступінь задоволення індивідуальних і суспільних потреб при його споживанні (використанні). Оскільки кінцевою метою людської діяльності є задоволення потреб, то саме споживчий підхід відображає зміст якості як соціально-економічного явища. «Якість як економічна категорія відображає сукупні властивості продукції, послуг, що зумовлюють ступінь їх придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення» [11, с. 11];

– *процесні*: якість є змістовною характеристикою і критерієм виробничого, інноваційного, послугового, соціального та інших процесів. Відповідно до виробничого підходу якість — це сукупність таких характеристик діяльності

(процесів), що забезпечують їх ефективність та досягнення поставленої мети. На рівні підприємства якість процесів — це якість виробництва, інноваційної діяльності, управління, маркетингу та ін. Автори статті «Якість діяльності — головна умова забезпечення конкурентоспроможності підприємств» справедливо підкреслюють, що конкурентоспроможність підприємства — це результат якості діяльності, у складі якої вони виокремлюють якість управління, виконання, техніки і технології, що використовуються [8, с. 41];

– *функціональні*: якість товарів, послуг, процесів характеризується ефективністю здійснення їх функцій. Наприклад, важливою функцією інноваційної діяльності є впровадження інтелектуальних продуктів — новацій, отже, її функціональною якісною характеристикою є ефективність впроваджуваної діяльності;

– *відносницькі*: різноманітні види діяльності характеризуються певними відносинами між фізичними і юридичними особами, країнами з їх приводу. Від їх якості безпосередньо залежить досягнення їх цілей;

– *ринкові*: якість продукції, послуг має ринковий вимір — це, по-перше, обсяг попиту на неї, який демонструє раціональний вибір споживачів. Продукція може мати високу споживчу, процесну, функціональну якість, але не користуватися належним попитом унаслідок багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин, серед яких, наприклад, неякісний маркетинг (низька процесно-функціональна якість маркетингової діяльності). По-друге, ринкову якість продукції відображає наявність / відсутність у неї конкурентних переваг порівняно з продукцією конкурентів;

– *результативні*: якість — це характеристика успіху економічного агента, його продукції, послуг, діяльності, який в економічному аспекті відображають такі показники, як прибуток та його норма, рентабельність, ринкова вартість бізнесу тощо;

– *інституційні*: якість є об'єктом регулювання — державного, регіонального, корпоративного, міжнародного, має певні стандарти, наприклад, впроваджений Міжнародною організацією стандартизації міжнародний стандарт ІСО 9004-2, який визначає якість як сукупність властивостей і характеристик продукції чи послуги, що забезпечують задоволення реальних потреб або потреб, що припускаються [12].

Національна економіка як система національного господарювання характеризується певним рівнем якості, узагальнюючим показником якої є валовий внутрішній продукт на душу населення як економічний критерій рівня та якості життя населення. У цьому контексті якість національної економіки є критерієм і чинником її конкурентоспроможності (табл. 1). Як підкреслює О. С. Чепурна, конкурентоспроможність національної економіки слід розумі-

ти як її стан та потенційну можливість надалі забезпечувати ефективність виробничих процесів і добробут громадян на основі формування і використання конкурентних переваг країни [13].

Таблиця 1

**Місце України у рейтингу країн світу за рівнем життя
і індексом глобальної конкурентоспроможності**

Роки	Рівень життя, місце за критерієм «економіка»	Глобальна конкурентоспроможність, місце
2013	72	84
2014	70	76
2015	127	79

Складено на основі джерел [14; 15].

Як видно із табл. 1, Україна у рейтингу за рівнем життя серед 142 країн світу займала у 2015 р. 79 місце, за критерієм «економіка» — 127 місце, у 2014 р. відповідно 70 і 76; у 2013 р. — 84 і 72. Втрата Україною за один рік 57 пунктів у рейтингу рівня життя за економічним критерієм свідчить про падіння якості національної економіки, що негативно вплинуло на її конкурентоспроможність — Україна втратила 3 пункти у рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності.

Слід підкреслити, що на конкурентоспроможність національної економіки, як і на рівень життя населення, впливають не тільки економічні, а й соціальні, політичні, демографічні, гуманітарні, міжнародні чинники, яким також притаманні певні якісні характеристики. Як визначає К. Назиров, фактори конкурентоспроможності — це обставини та умови, що зумовлюють конкурентоспроможність. Спочатку в індустріальній економіці багатство ґрунтувалося на ресурсах і географічному положенні країни. Вони забезпечували здебільшого екстенсивне економічне зростання. У міру розвитку індустріальної економіки набирає сили новаторство і зростання продуктивності факторів виробництва. Фактори конкурентоспроможності глобальної постіндустріальної економіки побудовані на технологічному прогресі і значному поширенні мереж. Особливого значення набувають інформаційно-комунікаційні технології, під впливом яких формується і розвивається єдиний інформаційний простір [5, с. 160]. На основі аналізу різноманітних підходів до визначення конкурентоспроможності залежно від її домінуючих у певний історичний період факторів К. Назиров дослідив еволюцію концепцій конкурентоспроможності національної економіки: 1) торговельно-

координаційна концепція, яка зводить конкурентоспроможність національної економіки до результатів діяльності країни на світових ринках, пов'язаних із координацією діяльності учасників ринку; 2) виробнича концепція: конкурентоспроможність національної економіки визначається як здатність країни підвищувати продуктивність і добробут; 3) інвестиційно-структурна концепція: конкурентоспроможність національної економіки залежить від здатності країни генерувати та залучати інвестиції та людський капітал; 4) інноваційна концепція: здатність національної економіки розробляти і впроваджувати інновації забезпечує її конкурентоспроможність; 5) інституційна концепція — конкурентоспроможність національної економіки визначається ефективним використанням інституційних чинників [6, с. 7]. Еволюція концепцій конкурентоспроможності національної економіки характеризується трансформацією ролі якості як її фактора, що знаходить свій вияв, по-перше, у появі нових характеристик якості та їх накопиченні, по-друге, у зміні домінуючих характеристик якості як фактора конкурентоспроможності (табл. 2)

Таблиця 2

**Характеристики якості як фактора
конкурентоспроможності національної економіки**

Концепції конкурентоспроможності національної економіки	Домінуючі характеристики якості як чинника конкурентоспроможності національної економіки
Торговельно-координаційна концепція	Об'єктні характеристики якості як сукупності властивостей продукції та послуг; ринкові характеристики якості як наявність / відсутність попиту та конкурентних переваг порівняно з продукцією інших учасників ринку
Виробнича концепція	Процесні характеристики якості: сукупність характеристик виробничого процесу, що забезпечують його ефективність; функціональні характеристики якості як ефективність реалізації функцій виробничого процесу
Інвестиційно-структурна концепція	Процесні характеристики якості: сукупність характеристик інвестиційного процесу, що забезпечують його ефективність; функціональні характеристики якості як ефективність реалізації функцій інвестиційного процесу

Концепції конкурентоспроможності національної економіки	Домінуючі характеристики якості як чинника конкурентоспроможності національної економіки
Інноваційна концепція	Процесні характеристики якості: сукупність характеристик інноваційного процесу, що забезпечують його ефективність; функціональні характеристики якості як ефективність реалізації функцій інноваційного процесу
Інституційна концепція	Інституційні характеристики якості як досконалість формальних і неформальних норм, що її регулюють; функціональні характеристики якості як ефективність інститутів, що її регулюють

Слід підкреслити, що, по-перше, зміна домінуючої характеристики якості відповідно до еволюції концепцій конкурентоспроможності національної економіки не означає втрати інших характеристик — змінюється співвідношення останніх у системі якісних критеріїв та чинників конкурентоспроможності; по-друге, результативні та відносницькі характеристики якості є складовою всіх інших її характеристик, у тому числі і домінуючих.

Висновки. Таким чином, зміст якості як економічної категорії охоплює її об'єктні, процесні, функціональні, відносницькі, ринкові, результативні та інституційні характеристики, які у сукупності, з одного боку, безпосередньо впливають на ефективність людської діяльності у різних суспільних сферах, а з другого — є комплексним критерієм її конкурентоспроможності. Взаємозв'язок якості і конкурентоспроможності знаходить свій вияв у трансформації структури змісту якості як сукупності її характеристик відповідно до еволюції концептуальних підходів до визначення змісту та чинників конкурентоспроможності національної економіки. Сучасній концепції, за якою головна роль щодо забезпечення конкурентоспроможності належить інституційним факторам, відповідає визначення інституційних характеристик якості як домінуючого критерію і чинника конкурентоспроможності національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буряк Р. І. Характеристика якості як економічної категорії в діяльності підприємств АПК [Електронний ресурс] / Р. І. Буряк. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7274/1/10bri.pdf>.

2. Воржакова Ю. П. Зовнішні та внутрішні чинники формування конкурентоспроможності малих підприємств [Електронний ресурс] / Ю. П. Воржакова, Л. Є. Довгань. – Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-4.pdf>.
3. Гоменюк В. І. Методичні підходи до визначення показників і чинників конкурентоспроможності продукції підприємств [Електронний ресурс] / В. І. Гоменюк. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/6002/%D1%81.%20348.pdf>.
4. Кривешко О. В. Чинники формування конкурентоспроможності підприємств та кластерів [Електронний ресурс] / О. В. Кривешко, П. В. Сідун. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13854/1/28_180-188_Vis_720_Menegment.pdf.
5. Назиров К. З. Сучасні фактори конкурентоспроможності національної економіки / К. З. Назиров // Вісн. нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2014. – № 3 (18). – С. 159–169.
6. Назиров К. З. Інституційні засади конкурентоспроможності національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук / К. З. Назиров. – Х., 2016. – 20 с.
7. Богацька Н. М. Якість як основний фактор конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / Н. М. Богацька, П. І. Козир. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Economics/72321.doc.htm.
8. Кісь С. Якість діяльності – головна умова забезпечення конкурентоспроможності підприємств / С. Кісь, Г. Кісь, М. Мельницький // Економічний аналіз : зб. наук. пр. ; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. / Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2013. – Т. 14, № 3. – С. 35–45.
9. Малюта Л. Я. Забезпечення якості продукції – необхідна умова підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції в сучасному ринковому просторі / Л. Я. Малюта // Економіка, фінанси, право. – 2008. – № 9. – С. 11–14.
10. Пономарьова О. С. Вплив якості продукції на конкурентоспроможність підприємства / О. С. Пономарьова // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 5. – С. 7–9.
11. Давидова О. Ю. Управління якістю продукції та послуг у готельно-ресторанному господарстві : навч. посіб. / О. Ю. Давидова, І. М. Писаревський, Р. С. Ладженська. – Х. : ХНАМГ, 2012. – 414 с.
12. Міжнародний стандарт ІСО 9004-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.docload.ru/Basesdoc/5/5826/index.htm>.
13. Чепурна О. О. Основні концепції конкурентоспроможності національної економіки [Електронний ресурс] / О. С. Чепурна. – Режим доступу: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_14.pdf.
14. Лучшая страна по уровню жизни населения в 2015 году – Норвегия, как и 4 предыдущих года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gotoroad.ru/best/indexlife>.
15. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

REFERENCES

1. Buriak R. I. Kharakterystyka yakosti yak ekonomichnoi katehorii v diialnosti pidpriemstv APK. Retrieved from: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7274/1/10bri.pdf>.
2. Vorzhakova Yu. P., Dovhan L. Ye. Zovnishni ta vnutrishni chynnyky formuvannia konkurentospromozhnosti malykh pidpriemstv. Retrieved from: <http://probleconomy.kpi.ua/pdf/2012-4.pdf>.
3. Homeniuk V. I. Metodychni pidkhody do vyznachennia pokaznykiv i chynnykiv konkurentospromozhnosti produktsii pidpriemstv. Retrieved from: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/6002/%D1%81.%20348.pdf>.
4. Kryveshko O. V., Sidun P. V. Chynnyky formuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstv ta klasteriv. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13854/1/28_180-188_Vis_720_Menegment.pdf.
5. Nazyrov K. Z. (2014) Suchasni faktory konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. Visnyk natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Serii: Ekonomichna teoriia ta pravo. 3 (18).
6. Nazyrov K. Z. (2016) Instytutsiini zasady konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. Avtoref. kand. dys. Kharkiv.
7. Bohatska N. M., Kozyr P. I. (2010) Yakist yak osnovnyi faktor konkurentospromozhnosti pidpriemstva. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Economics/72321.doc.htm.
8. Kis S., Kis H., Melnytskyi M. (2013) Yakist diialnosti – holovna umova zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv. Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats / Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet; Ternopil .T.14. 3.
9. Maliuta L. Ia. (2010) Zabezpechennia yakosti produktsii – neobkhdna umova pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva ta yoho produktsii v suchasnomu rynkovomu prostori. Ekonomika, finansy, pravo. 9.
10. Ponomarova O. S. (2009) Vplyv yakosti produktsii na konkurentospromozhnist pidpriemstva. Ekonomika, finansy, pravo. 5.
11. Davydova O. Yu., Pysarevskiy I. M., Ladyzhenska R. S. (2012) Upravlinnia yakistiu produktsii ta posluh u hotelno-restorannomu hospodarstv: navch. posib. Kh. KhNAMH.
12. Mizhnarodnyi standart YSO 9004-2. Retrieved from: <http://www.docload.ru/Basesdoc/5/5826/index.htm>
13. Chepurna O. Osnovni kontseptsii konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. Retrieved from: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_14.pdf.
14. Luchshaia strana po urovniu zhyzny naseleniya v 2015 hodu – Norvehiya, kak y 4 predydushchykh hoda. Retrieved from: <http://gotoroad.ru/best/indexlife>.
15. Ukraina u reitynhu hlobalnoi konkurentospromozhnosti 2015. Retrieved from: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytyngu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2016.

Л. И. ПРОНКИНА

кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики предприятия и экономической теории Харьковского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета, академик НЭА Украины, Харьков

О. Н. ГАВРИШ

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики предприятия и экономической теории Харьковского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета, Харьков

КАЧЕСТВО КАК КРИТЕРИЙ И ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Раскрыто содержание и основные характеристики качества как экономической категории. Обоснована взаимосвязь качества и конкурентоспособности национальной экономики. Исследована трансформация доминирующих характеристик качества в соответствии с изменениями концептуальных подходов к конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: качество, конкурентоспособность национальной экономики, доминирующие характеристики качества, концепции конкурентоспособности национальной экономики, конкурентные преимущества.

L. I. PRONKINA

PhD. (Economic Sciences), associate professor, professor of the Department of Enterprise Economics and Economic Theory of Kharkiv Trade and Economics Institute of Kyiv National University of Trade and Economics, academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

O. M. HAVRISH

PhD. (Economic Sciences), associate professor, associate professor of the Department of Enterprise Economics and Economic Theory of Kharkiv Trade and Economics Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

QUALITY AS A CRITERION AND A FACTOR OF THE NATIONAL ECONOMY COMPETITIVENESS

Problem setting. A meaningful interrelation is inherent to economic categories of quality and competitiveness as properties of an object, a process, an activity, which provide a particular level of satisfaction of needs (productive, consumptive, social, etc.). Therefore, substantiation of theoretical frameworks of enhancement of the national economy competitiveness should be grounded on the analysis of its qualitative criteria and factors.

Recent research and publications analysis. Nowadays, scientists focus on the analysis of an influence of product quality on its competitiveness or consider the interrelation of quality and competitiveness on company level, overlooking its macroeconomic criteria and factors.

Paper objective. An article objective is to substantiate and to characterize qualitative criteria and factors of formation and implementation of competitive advantages of the national economy, using the methodological basis of conceptions of its competitiveness.

Paper main body. The sense of quality as an economic category encompasses its object, process, functional, relational, market, resultative, and institutional characteristics. On the one hand, these characteristics as a whole directly influence effectiveness of the human activity in different social spheres. On the other hand, they are a complex criterion of its competitiveness. Transformation of the role of quality as a competitiveness factor is inherent to evolution of conceptions of the national economy competitiveness. This evolution consists in, firstly, emergence of new characteristics of quality and its accumulation and, secondly, the change of dominant characteristics of quality as a competitiveness factor.

Conclusions of the research. The modern conception, according to which institutional factors play the major role in providing competitiveness, defines the institutional characteristics of quality as a dominant criterion and a dominant factor of the national economy competitiveness.

Short Abstract for an article

Abstract. The author has indicated the sense and the main characteristics of quality as an economic category. The author has substantiated the interrelation between quality and the national economy competitiveness. The article researches transformation of dominant characteristics of quality in accordance with changes of conceptual approaches to the national economy competitiveness.

Key words: quality, national economy competitiveness, dominant quality characteristics, national economy competitiveness conceptions, competitive advantages.